

Eesti põllumajanduspoliitika ja WTO leping ei vasta Eesti rahvuslikele huvidele

Janno Reiljan (RiTo 3), Riigikogu liige, Eestimaa Rahvaliid, Tartu Ülikooli välismajanduse erakorraline professor

Sissejuhatus

1999. aastal arutati Riigikogus pikalt ühinemist Maailma Kaubandusorganisatsiooniga (WTO). Selgus, et Eestile pakutavad kaubandustingimused olid halvemad ükskõik millise Eesti peamise kaubanduspartneriga võrreldes. Senisest libaliberaalsest poliitikast tulenevalt ja valitsuskoalitsiooni kollaboratsionismi kasutades suruti Eestile peale tingimused, mis laostavad Eesti põllumajanduse ja selle tulemusena ka maaelu. Tõde nendest aruteludest ei jõudnud aga paljuski rahvani, kelle saatust otsustati. Riigikogu Toimetised võimaldavad alles nüüd lugejani tuua opositsiooni poolt Riigikogule üle antud deklaratsiooni, mille Eesti ajakirjandus sisuliselt maha vaikis. Deklaratsiooni projekti esitas 17. septembril 1999. a Eestimaa Rahvaliidu (tookord Eesti Maarahva Erakonna) fraktsioon ja selle "pehmendatud" variandi allkirjastas 31 Riigikogu opositsioonierakondade liiget.¹

Valitsuskoalitsioon eiras aga Eesti rahva huve ja ei nõustunud deklaratsioonis välja toodud probleeme isegi arutama. WTO-ga ühinemise leping ratifitseeriti Riigikogus 48 koalitsioonipoliitiku häälega, kuigi Eesti põhiseadus nõuab selleks 51 poolthäält. See on niisuguse tähtsusega lepingu puhul häbiväärselt väike häälte arv ja näitab, et valitsuskoalitsioon on asunud Eesti rahva lõhestamise teele. Eestimaa Rahvaliidu (ERL) fraktsioon hääletas selle Eestile kahjuliku ja ohtliku lepingu vastu. Teised opositsionisaadikud ei hääletanud.

WTO leping on ERL-i fraktsiooni hinnangul sõlmitud Eesti põhiseaduses fikseeritud põhimõtteid ja sätteid rikkudes. Sellega seoses pöördus allakirjutanu mitmel korral arupärimisega õiguskantsleri poole, kuid sisulisi vastuseid õiguskantsler arupärimistele ei andnud.²

Väga paljudes maailma riikides süveneb rahulolematuus arenenud tööstusriikide tööriistaks kujunenud WTO tegevusega. 1999. a lõpul nurjus Seattle'is nende vastuolude tõttu WTO järjekordse läbirääkimiste vooru avamine. Ka Eestis jätkub WTO lepingu analüüs kuni Euroopa Liitu astumiseni, sest siis laienevad Eestile kõik Euroopa Liidu poolt WTO-lt välja kaubeldud soodustingimused.

WTO lepingust tulenevad probleemid³

Autor tunneb ja tunnustab WTO rolli maailmakaubanduse korrastamisel ja reguleerimisel. Eesti on oma välismajanduslikele huvidele vastavalt õigustatult seadnud eesmärgiks WTO-ga liitumise. WTO-ga liitumine, nagu ka suvalise muu välislepingu sõlmimine, tohib Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt toimuda ainult Eesti suveräänsust, vabadust ja huvisid arvestavatel õiglastel tingimustel, millega on tagatud Eesti riigi kui terviku ning selle kodanike ja ettevõtete põhiseaduslike õiguste kaitse.

Maaailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepinguga ühinemise protokollit ratifitseerimise seaduse põhjal võib konstateerida, et Eestile tekib sellest terve rida raskeid sotsiaalmajanduslikke ja juriidilisi probleeme.

Eesti delegatsioon pidas Välisministeeriumi juhtimisel läbirääkimisi WTO-ga selle organisatsiooni olemust ja funktsioone mõistmata. WTO-lepingu seletuskirjast võib lugeda, et WTO eesmärk olevat "õiglase ja moonutamata konkurentsi toimimise tagamine", WTO sätestavat "konkreetsed kaubandusreeglid liberaalse ja avatud kaubandussüsteemi toimimiseks". Need on ilusad, aga sisutühjad deklaratsioonid – reaalsus on hoopis teistsugune. WTO on tegelikult protektsionismi reguleeriv (suurriikide vahel protektsionistlikke tingimusi tasakaalustav) organisatsioon.

WTO olemuse vales mõistmisest lähtuvalt püstitas Eesti delegatsioon läbirääkimiste eesmärgi ebatäpselt – saavutada WTO liikmelisus. See näis ülaltoodud hinnangutest lähtudes iseenesest tagavat Eestile vajaliku väliskaubandusliku võrdsuse teiste WTO liikmesriikidega. Eesti delegatsioon soostus oma ebatäpselt formuleeritud eesmärki järgides Eestile ebanormaalselt ebasoodsate ja ebavõrdsete kaubandustingimustega.

Eelnevast tulenevalt on ratifitseeritud liitumisleping WTO-ga sisulises vastuolus Eesti välismajanduspoliitika rahvuslikest huvidest tuleneva eesmärgiga – tagada Eesti tootjatele välisootjatega võrdsed kaubandustingimused nii sise- kui ka välisurgudel. Sellise lepinguga tunnistab Eesti väliskaubanduslikku kapitulatsiooni väliskonkurentide ees, me lubame Eesti väliskaubanduslikult "okupeerida" (Eesti turu välisootjatel üle võtta). See on otseses vastuolus Eesti põhiseaduses fikseeritud põhimõttega, et "Eesti riik on rajatud *vabadusele, õiglusele ja õigusele*" (vt Eesti Vabariigi põhiseaduse preambula).

Riigikogu ees esinedes hindas Välisministeeriumi asekanstler Clyde Kull Eestile lubatud imporditollide keskmiseks kaalutud laeks põllumajandussaaduste ja toiduainete osas 15–20% (*ad valorem*), samal ajal kui Läti saavutas nende kaubajaotuste osas tollilagede keskmiseks kaalutud tasemeks 35–40%. Euroopa Liidul on vastavate kaubajaotuste keskmine kaalutud tollilagi oletatavasti ca 70–80%. Seega tagatakse ratifitseeritud WTO liitumislepinguga importööridele kauba suhteliselt vaba sissevedu Eestisse, aga mitte Eestis toodetud kaupade pääs partnerriigi turule. Sellise lepingu tulemusena laostatakse paratamatult Eestis mitu majandusharu, eelkõige aga põllumajandus ja maaelu. See on otseses vastuolus juba nimetatud õiguse ja õigluse põhiseaduslike põhimõtetega.

Eesti-poolsed läbirääkijad ei saanud aru nn võrdse kohtlemise põhimõtte seosest tollilagedega. Vastupidiselt väidetule ei ava kaupade võrdse kohtlemise põhimõte Eesti kaupadele uusi välisurgusid. Võrdse kohtlemise põhimõte tähendab importkaubale kodumaiselega võrdseid kauplemistingimusi pärast tollipiiri ületamist, s.t "võrdsusest" on välja arvatud tasumisele kuuluv tollimaks. WTO ei hoia ära importkauba diskrimineerimist siseturul, vaid lubab diskrimineerida ainult tollimaksu abil. Sellepärast ongi WTO-lepinguga kindlaks määratavatel tollilagedel nii suur tähtsus konkurentsitingimuste kujundamisel. Sellepärast püüavadki endale kõrged tollilae kindlustanud välispartnerid Eestile peale suruda madalamaid tollilagesid. Niisugustes ebavõrdsetes tingimustes on Eesti tootjate

turgudelt (nii sise- kui ka välisturul) väljatõrjumine (laostamine) ainult aja ja tehnika küsimus.

Eesti võtab ratifitseeritud WTO liitumislepingus endale kohustuse piirata põllumajandustoetusi 5 protsendiga üldtoetuste osas ja 5 protsendiga spetsiaalsete toetuste osas. Kokku on riiklike toetuste laeks seega maksimaalselt 10% tootmiskuludest. Eesti peamine kaubanduspartner Euroopa Liit toetab põllumajandustootjaid keskmiselt enam kui 40 protsendiga tootmiskuludest, s.t neli korda enam. Euroopa Liidu põllumajandussaadustega ja toiduainetega konkureerimiseks peaks Eestis vastav tootmine olema kolmandiku võrra efektiivsem – see on aga põhimõtteliselt võimatu. Pärast WTO-lepingu sõlmimist pole Eesti põllumajandustoodetel ja toiduainetel mingit lootust konkureerida Euroopa Liidu vastava toodanguga ei sise- ega ka välisturul. Mingit otstarvet ei ole sel juhul ka Euroopa Liidult väljakaubeldavatest suurematest ekspordikvootidest – ebavõrdsed konkurentsitingimused ei võimalda nagunii eksportida. Riiklike toetuste lae ebavõrdsuse aktsepteerimine WTO lepingus rikub otseselt põhiseaduse nõuet, et Eesti Vabariigis peab igaüks "oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ..." (vt § 19).

Põllumajandussaaduste ja toiduainete tollilagede ja riiklike toetuste maksimummäära ebavõrdsus võtab paljudelt eestlastelt võimaluse ennast oma vabalt valitud tööga elatada, seeläbi muudetakse väärtusetuks paljude põlvkondade jooksul tehtud investeeringud põllumajandustootmisse ja elutingimustesse maal. Tegemist on majandusliku ebaõiglusega ja elatusallikate ning omandi kaitse põhimõtete rikkumisega. Eesti põhiseadus näeb otseselt ette, et riik peab tagama kaitse oma kodanikele (vt § 13) ja ettevõtetele (vt § 9). See on eelduseks igapäevase omandi puutumatus ja võrdse kaitstuse tagamisel (vt § 32).

Eesti astus läbirääkimistesse WTO-ga ainulaadse masohhistliku kaubandusrežiimiga, mis on väga kasulik välispartneritele, aga mitte Eestile. Eesti Välisministeerium ja minister Ilves isiklikult levitasid pidevalt seisukohta, et WTO-ga peetavate läbirääkimiste ajal ei tohi Eesti väliskaubandusrežiimi muuta. Eriti jõuliselt tegi Ilves seda 1997. aasta lõpul, torpedeerides välisministrina tollide kehtestamist Euroopa Liidust pärit kaupadele. Nüüd põhjendatakse Eestile pakutavaid äärmiselt madalaid tollilagesid meie senise kaubandusrežiimiga. Erinevalt Eestist viis Läti läbi välismajanduspoliitika reformi, kehtestas impordile tollimaksud ja sai WTO-lt vastavalt ka Eestist paremad kaubandustingimused. Me saame WTO-ga läbirääkimistel saavutada normaalse tulemuse alles siis, kui oleme oma kaubandusrežiimi muutnud sarnaseks WTO liikmete kaubandusrežiimiga, s.t kehtestanud sama kõrged tollimaksud. Siis saavad WTO ja Eesti ametnikud oma palga õigustamiseks mängida tollilagede alandamise mängu.

Ratifitseeritud kujul on WTO leping Eestile ohtlikum kui 1940. aastal peale sunnitud "avaldus" NSV Liitu astumiseks. Too akt oli okupatsioonijõudude vahetu vägivalda tulemus ja seetõttu algusest peale *de iure* õigustühine. WTO leping kehtestab Eestis väliskaubandusliku okupatsiooni, mida ei saa enam rahvusvahelise õiguse seisukohalt tühiseks tunnistada. Samal ajal on leping vastuolus Eesti põhiseadusega ja seega sisuliselt õigustühine. WTO leping kuulub denonssseerimisele niipea, kui Eestis tulevad võimule põhiseadust austavad

poliitilised jõud. Ratifitseerimiseks esitatud WTO-ga ühinemise lepingusse on sisse kirjutatud latentne välispoliitiline konflikt, mis kahjustab Eesti rahvusvahelist mainet.

Vahekokkuvõtteks

Eesti liitumisleping WTO-ga on praegusel kujul vastuolus Eesti põhiseadusega ja Eesti rahvuslike huvidega. See leping on ratifitseerimise momendist alates de iure õigustühine ja muutuks paratamatult sise- ning välispoliitiliste konfliktide allikaks. Riigikogul ei olnud õigust Eesti liitumist WTO-ga esitatud kujul ratifitseerida – see kujutab endast Eesti rahvuslike huvide reetmist.

Kuna lepingu teksti ei ole võimalik ühepoolset parandusi teha, siis tulnuks jätkata WTO-ga läbirääkimisi Eestile lubatava keskmise kaalutud imporditollide lae ja riiklike toetuste maksimummäärade fikseerimiseks peamise kaubanduspartneri Euroopa Liiduga pariteetsel tasemel.

Hinnang Eesti põllumajanduspoliitikale

Riigikogus ja valitsuses on Eesti taasiseseisvumise järel pidevalt ülekaalus olnud Tallinna-keskne (üle 60% Riigikogu liikmetest on tallinlased) ja imporditollide huve eelistav (kaubanduskapital on Tallinna-kesksete parteide peamine finantseerija) poliitika. Seda nimetatakse Eestis ekslikult liberalismiks või avatud majanduse poliitikaks. Eesti riik ei tohtivat väliskaubandusse mingil viisil sekkuda, hoolimata välisriikide rakendatud meetmete iseloomust ja mõjust. Nii ongi Eesti põllumajandusturg siiani reguleerimata ja absoluutselt avatud, kuigi välisriigid mõjutavad seda turgu väga aktiivselt ja mitmekesiste majanduspoliitiliste meetmetega. Sellest tulenevalt võib väita, et Eesti põllumajanduse taandareng on suures osas tingitud Eesti maailmamajanduse realiteetidele mittevastavast põllumajanduspoliitikast. Teatud osa vastutusest langeb ka Euroopa Liidule, kes Eesti kollaboratsioonistide omakasupüüdlikkust ära kasutades fikseeris assotsieerumislepingu osaks muutunud vabakaubanduslepingus (sõlmiti 1993. a) Eestile erakordselt ebasoodsad põllumajandussaaduste kaubanduse tingimused ja tegi väga raskeks nende muutmise.

Avatuse poliitikal on ühe riigi seisukohalt vaadatuna väliskeskkonna tingimustega määratud optimaalne tase⁴, mille ületamine kahjustab rahvuslike huvisid. Ühepoolne avatus⁵ on ainult poolik avatus ja toob välismajandussuhete tasakaalustamatuse kaudu riigile otsest majanduslikku kahju tema toodete konkurentsivõime õigustamatu alandamise teel. Selline olukord valitsebki Eesti põllumajanduses. Riigikogu ja valitsus on seda tõsiasja ignoreerinud.

Eesti on sõlminud rea nn vabakaubanduslepinguid, milles ignoreeritakse ja kahjustatakse Eesti põllumajandussaaduste tootjate huve. Eesti on nendes lepingutes andnud lubaduse mitte rakendada põllumajandussaaduste valdkonnas imporditolle, andes samal ajal kaubanduspartneritele (s.t väliskonkurentidele) õiguse oma põllumajandussaaduste turg imporditollidega sulgeda. Samadel alustel on koostatud ka Eesti liitumisleping WTO-ga. WTO olemuse vales mõistmisest ja imporditollide huvidest lähtuvalt püstitas Eesti delegatsioon läbirääkimiste eesmärgi põllumajandusele hukatuslikult – mitte konkurentsitingimuste võrdsuse tagamine Eesti tootjatele nii sise- kui ka välisturul, vaid lihtsalt liikmelisuse

tagamine WTO-s. Eesti delegatsioon soostus oma triviaalset eesmärki järgides Eestile ebanormaalselt ebasoodsate ja ebavõrdsete põllumajandussaaduste kaubanduse tingimustega – väliskonkurentidest mitu korda madalamate imporditollimäärade ja tootjasubsiidiumide lagedega.

WTO-ga sõlmitud liitumisleping on seetõttu otseses vastuolus Eesti välismajanduspoliitika rahvuslikest huvidest tuleneva eesmärgiga – tagada Eesti tootjatele välistootjatega võrdsed kaubandustingimused nii sise- kui ka välisurgudel. Sellise lepinguga tunnistab Eesti väliskaubanduslikku kapitulatsiooni väliskonkurentide ees ja lubab ebanormaalselt madalaid tollilagesid aktsepteerides Eesti põllumajandussaaduste turu välistootjatel üle võtta. Mingit kompensatsiooni diskrimineerimise eest põllumajandussaaduste kaubanduses Eesti WTO liitumislepingus välispartneritelt ei saavutanud.

Maailma ei saa pidada Eesti suhtes avatuks ka selle tõttu, et seal lähtuvad Eesti siseturule majandustingimuste poliitilistest moonutustest tingitud kahjulikud mõjud. Riikide majanduste pikaajalise stabiilse avatuse eelduseks on nende konkurentsitingimuste võrdsus. Kui mõni riik rikub oma majanduspoliitikaga konkurentsitingimuste võrdsuse nõuet, siis tähendab see sisuliselt avatud majanduse vastu suunatud poliitikat. Euroopa Liidu firmad tungivad riiklikke tootmis- ja ekspordisubsiidiume kasutades analoogsete toodetega Eesti turule. Subsiidiumide tõttu osutub Euroopa Liidust pärit suuremate kuludega valmistatud toodang konkurentsivõimelisemaks sama kvaliteediga odavalt toodetud Eesti saadustest.⁶ See kujutab endast otsest majanduse avatuse ja vabakaubanduse põhimõtete rikkumist, millele Eesti riik peaks oma rahvuslikest huvidest lähtuvalt reageerima adekvaatsete konkurentsitingimusi võrdsustavate meetmetega (eelkõige tasakaalutollidega).

Eestile andis Euroopa Liiduga sõlmitud assotsieerumisleping imporditollide kehtestamiseks kaks aastat aega (kuni 1997. a lõpuni). Eesti läbirääkimiskõlblikkuse hinnangus "Agenda 2000" ütles Euroopa Komisjon Eesti poolt kaubanduspiirangute rakendamise kohta veel kord sõnaselgelt: "Sellesse ei tuleks suhtuda kui liberaalse suunitlusega kaubanduspoliitika muudatusse, pigem on see reageering põllumajandussektori väga spetsiifilistele probleemidele" (Agenda 2000, 18). Selgemalt ei saa üks partner teisele diplomaatias oma subsiidiumide tasakaalustamiseks luba anda. Sellest hoolimata õnnestus lühiajalisele ebaausast kaubandusest tekitatud vahenduskasule orienteeritud huvigruppidel imporditollide kehtestamine Euroopa Liidust pärit põllumajandussaadustele blokeerida. Seega võeti Eesti põllumajanduselt sisuliselt arenguvõimalus ja ka Euroopa Liitu integreerumine ei anna võimalust seda taastada, sest seal kehtestatavad tootmiskvoodid lähtuvad kolme ühinemiseelse aasta tasemest. Pealegi kujuneks taastamine väga kalliks.

Maailma Kaubandusorganisatsiooni põllumajanduslepingu artikliga 5 on sätestatud, et liikmesriigid võivad kasutusele võtta kaitsemeetmeid, kui impordimaht ületab etalontaset või kui imporditava toote hind, väljendatuna riigisiseses valuutas, langeb etalontasemest allapoole (WTO 1995, 43). Eestis on põllumajandussaaduste import saanud hoo sisse alles pärast 1993. aastat ja selle maht ületab mitmekordselt suvalise meetodikaga arvutatavat etalontaset. Samal ajal on põllumajandussaaduste hinnad kasvanud üldisest inflatsioonitasemest paar korda aeglasemalt ja siingi annab võrdlus etalontasemega Eestile

tasakaalutollide kasutamise õiguse. Need tulnuks aga sisse viia enne WTO-ga liitumist, sest Euroopa Liidu ja WTO kogenud diplomaatia ning bürokraatia suudab ka selge asjaolu konstateerimisega mitu aastat aega viita. Selle ajaga on enamik Eesti põllumajandustootjaid aga laostunud (vt ka tabel 1).

Tabel 1 Eesti väliskaubandus põllumajandussaadustega (mln EEK)

Aasta	Eksport	Import	Saldo
1992	973,5	517,3	456,2
1993	2498,6	1741,0	757,6
1994	3378,6	3010,7	367,9
1995	3086,4	3772,1	-685,7
1996	3227,8	4987,2	-1759,4
1997	3391,3	6173,5	-2782,2
1998	3476,9	6189,8	-2712,9
1999	2334,6	3634,7	-1300,1

Allikas: EV Põllumajandusministeeriumi andmed; Eesti statistika ... 2000, lk 238, 239, 245, 246.

Kokkuvõte

Hõreda asustatuse ja sajanditepikkuse euroopaliku maaviljelus- ja metsanduskultuuri tõttu on Eesti põllu- ja metsamajandusressursiga hästi varustatud. Erinevalt metsamajanduse loodusressursist ei ole Eesti põllumajanduspotentsiaal leidnud adekvaatset majanduslikku rakendust. Maailmamajanduse realiteete arvestava põllumajanduspoliitika vajalikkuse ignoreerimise tõttu on see majandusharu Eestis jäetud kaitsetult ebaausa maailmakaubanduse meelevalda.

Põhiliste põllumajandussaaduste, liha-, piima- ja teraviljasaaduste osas surub kõlvaltule kaubanduseelisele toetuv import Eesti tootjad siseturult välja. Peamised välisturud on aga Eesti põllumajandustootjatele impordibarjääridega suletud.

Ainult Eesti ja Euroopa Liidu põllumajanduse konkurentsitingimuste võrdsustamine võimaldaks Eesti suure loodusliku potentsiaali majandusliku arengu teenistusse rakendada. Selle probleemi lahendamisest kujuneb kuni Euroopa Liitu astumiseni Eesti (välis)majanduspoliitika raskeim ülesanne. Põllumajanduse edasine taandareng tähendaks aga seda, et Eesti ei saaks oma looduslikku ressursi rakendada ka Euroopa Liiduga liitumise järel, sest tootmiskvoodid eraldatakse põllumajandusele liitumiseelse tootmistaseme alusel.

Euroopa Liit esitab põllumajandussaaduste tootmisele väga ranged sanitaar- ja keskkonnakaitse nõuded. Nende täitmiseks peaksid Eesti põllumajandustootjad tegema miljarditesse ulatuvaid investeeringuid. Neid vahendeid akumuleerida on ebavõrdsetes konkurentsitingimustes tootvatel ettevõtetel võimatu. Euroopa Liidu pakutavad toetused Eesti maaelu integratsiooni ettevalmistamiseks ei kata paraku viit protsenti põllumajandussektori vajadustest. Eesti Riigikogus ja valitsuses on aga ülekaalus maavaenulikud poliitilised jõud, kes püüavad isegi praegust tagasihoidlikku toetust põllumajandusele kärpida. Praeguse majanduspoliitika jätkumisel ei ole Eesti põllumajandusel võimalik jätkusuutlikuna ja Eesti vajadusi rahuldaval tasemel Euroopa Liitu astumiseni vastu pidada.

Märkused

1. Allakirjutanu koostatud ja Eestimaa Rahvaliidu fraktsiooni esitatud deklaratsiooni algvariant on täispikkuses avaldatud RiTo 3 veebis: www.riigikogu.ee/rva/toimetised, vt lisa 1.
2. J. Reiljani kahe arupärimise tekstid (12.01. ja 21.02.2000) ja õiguskantsler E.-J. Truuvälja vastus J. Reiljani kirjalikule küsimusele on samuti RiTo 3 veebis, vt lisad 2-4.
3. Prof Janno Reiljan on koos Ele Reiljaniga kirjutanud põhjalikult majandusliku globaliseerumisega seotud probleemidest ka ajakirjas Akadeemia, 2000, nr 3 (144), lk 435-458. Toim.
4. Rahvusvahelise kaubanduse teooria kohaselt saavutatakse summaarse heaolu maksimaalne tase absoluutse avatuse korral, kus ükski kaubanduspartner ei kasuta mingeid kaubandusbarjääre. Kaubandusbarjääride sisseviimine ühe partneri poolt vähendab üldist heaolu, kuid lisaks sellele jaotab ülejäänud heaolu ümber barjääre rakendava partneri kasuks. Lühiajaliselt ja pikaajaliselt tasakaalustatud (optimaalse) heaolu taseme saavutamiseks peab diskrimineeritud partner omapoolse majanduspoliitikaga konkurentsitingimused võrdsustama (vt viide 3).
5. Ühepoolne avatus on olukord, kus riik sallib oma tootjate diskrimineerimist adekvaatseid (konkurentsitingimusi võrdsustavaid) vastumeetmeid rakendamata.
6. 1995. a oli Eestis toodetud nisu hind 73% Euroopa Liidu keskmisest, veiseliha hind 38%, sealiha hind 88,6% ja piima hind 47%. Maa-arengu põhimõtted on ikka veel arutamisejärgus ning nende põhimõtete sõnastamise eest ei vastuta ükski ministerium (Agenda 2000, 62).

Kasutatud kirjandus

Agenda 2000. Komisjoni arvamus Eesti Euroopa Liitu astumise avalduse kohta (1997). Tallinn.

Eesti statistika aastaraamat (1999). CD-ROM. Põllumajandus.

WTO (1995). The results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations. Legal Text. Repr. Geneva.